

УДК 821.133.1-3Нотомб09

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КЛАСИЧНИХ ОБРАЗІВ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ АМЕЛІ НОТОМБ

Марія Белявська-Слюсарєва

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи 4, м. Харків, 61022,
e-mail:genja46b@mail.ru*

Проаналізовано систему образів бельгійської франкомовної письменниці Амелі Нотомб, визначено риси класичних образів, відстежено їхній еволюційний шлях до теперішнього часу та досліджено можливі модифікації на рівні емоційного та змістового навантаження, засобів передачі, розкриття образів та закономірностей їх взаємодії. У статті запропоновано метод аналізу образів шляхом виокремлення антитезних пар.

Ключові слова: Амелі Нотомб, класичний образ, антитезна пара образів.

Для літератури сьогодення характерні новітні підходи та творчі методи, зокрема у сюжетній побудові творів та сукупності їхніх образів. Сучасний художній образ орієнтований перш за все на самого себе, натомість класичні образи мали за мету привертати читацьку увагу.

Поряд із сучасними образами у літературі гармонійно існують класичні, модифіковані, але непозбавлені своїх сталих характеристик. Кожен із них зазнає еволюційних змін, відповідно до своєї доби, але їх довершена суть не дає змоги письменникам сьогодення радикально замінити їх сучасними.

Багатим на розмаїття художніх образів є доробок бельгійської франкомовної письменниці Амелі Нотомб, позбавлений жодної з ознак теоретизації і поєднує суперечливі тенденції, які можна умовно поділити на опис приватної сфери, роздумів над історією та констатації реалій життя.

Науковим опрацюванням творів Амелі Нотомб є монографії французької дослідниці Лорелін Аманьє, у яких наведено спроби систематизації та аналізу складних за жанровою специфікою творів письменниці, зосереджені, зокрема, на виявах суб'єктивно авторського у її творах. Натомість жанрова своєрідність цих творів, система образів, емоційно-психологічний фон та їхня сюжетна побудова підлягають ретельному аналізу, що допоможе зрозуміти особливості загального літературного процесу на межі XX–XXI століть, виокремити національні риси бельгійської та французької літератур сучасної доби, дасть змогу детальніше схарактеризувати творчий метод А. Нотомб.

У її творах образи подані у своєрідному протистоянні один одному, у так званих антитезних парах. Такий прийом дуже вигідно акцентує саме ті моменти, які, за авторським задумом, несуть інформативне, емоційне, або сенсове навантаження.

Аналіз класичних образів, їх еволюції до сучасної доби та своєрідності інтерпретації

і переосмислення, які зробила письменниця А. Нотомб, є суттєвою проблемою літературознавства, зокрема у вивченні класичних елементів літератури. Їхнє дослідження може сприяти глибшому розумінню сучасних феноменів літературної творчості, пошуку нових поглядів на поняття класичного у літературі та допоможе визначити домінантні характеристики, а також створити типовість образів, що є безпосередньою метою цього дослідження.

На матеріалі творів А. Нотомб простежимо розкриття образів, що подано в емоційному та сенсовому протиставленні. Такими антитезними групами класичних образів у її творах виділяють прозорі–непрозорі образи, образ дитини–образ дорослого, образ вродливого–образ жакливого, образ супротивника–жертва та інші. Розглянемо детальніше зазначені категорії образів

Прозорі та непрозорі образи – пара образів є центральною у творчості А. Нотомб, бо саме на їхніх еволюціях та трансформаціях ґрунтується, головню, інтрига творів авторки. Розкриваються обидва типи саме у безпосередній своїй взаємодії. Саме за таких умов найдетальніше виражається протиставлення та контрастування образів. Проте приналежність до цієї антитезної пари не є детермінуючою, або кінцевою для детальної характеристики образу, вона є категоріальною рисою, на тлі якої розкриваються інші деталі.

Характерною рисою прозорого образу є відсутність будь-якої психологічної, внутрішньої глибини, його пласкість, простота й недвозначність розуміння, що найбільш виявляється у присутності образу, з так званими бракуючими елементами, образу з незрозумілою до кінця глибиною.

Непрозорі образи, найчастіше зображені у сукупності психологічних або фізичних характеристик та постають перед читачем у сприйнятті між зрозумілим та незрозумілим, як образ, для повного розуміння якого необхідні ті або інші елементи, яких бракує.

Для образів у творах характерна динамічність. Наприклад, персонаж, що найчастіше є образом непрозорим, може ставати прозорим залежно від обставин, але дуже рідко впродовж усього твору. Для прикладу, образ Фубукі в романі “Заціпеніння та дроз” (1999 р.) подано майже як міфічна істота, на ньому зосереджено увагу персонажа Амелі. Для Амелі, так само, як і для читача, Фубукі – це незрозуміле поєднання краси, інтелекту та дивовижної волі, жіночості та, водночас, чоловічої непохитності. Але ж у сценах зваблення чоловіка вона втрачає цю енігматичність: “Il y avait quelque chose de comique à regarder mon bourgeois se livrer à ces singeries qui diminuaient tant sa beauté que sa classe” (Було й справді смішно споглядати її удавання та кривляння, що одразу спростовувало її красу та знищувало соціальний статус) (переклад Белявської-Слюсарєвої М.) [12, с. 43].

Проте, можна спостерігати й зворотній процес, коли, наприклад, персонаж роману “Катилінарії” (1995 р.) Еміль та його дружина подані як звичайна пара похилого віку, зі звичайними бажаннями та повсякденним подружнім життям. Але після того, коли за сюжетом роману виникає ситуація безвиході, яку спричинив сусід Паламед Бернарден, який, до речі, є непрозорим для розуміння образом, Еміль набуває нових, невідомих та незрозумілих ознак. Таке перевтілення призводить до гострої та нечуваної розв’язки напруженого конфлікту.

Отже, така характеристика, як прозорість або непрозорість, є однією з основних у аналітичному дослідженні образів А. Нотомб.

Образ-гротеск, мабуть, один із найдавніший класичних образів. Він ґрунтується на свідомому порушенні правдоподібності, поєднанні контрасного з характерним загостреним відображенням ірреалістичного у світі реального. Найдавніші вияви гротескного типу образної побудови можна знайти у комедіях Арістофана, у творах Еразма Роттердамського, Уільяма Шекспіра, у сатиричних творах Франсуа Рабле. У добу Відродження гротескні образи поширюються, а в наш час вони набувають більшої виразності, багатоплановості та емоційної напруженості.

Гротескні образи є непрозорими за своїм визначенням і найчастіше залишаються такими навіть після розв'язки сюжету. Це звично для більшості образів А. Нотомб. І головним таким гротескним протиставленням, а у деяких випадках й поєднанням у її творах, є опозиція прекрасного та потворного, яку розпочав ще Віктор Гюго. Спочатку видається, що авторка асоціює поняття краси та добра, потворства та зла. Її образами стають дивовижної краси жінки, яких можна порівняти тільки з янголами або міфічними істотами (Етель у романі “Замах”, Фубукі у романі “Заціпеніння та дроз”, Азель у романі “Ртуть”, Леопольдіна у романі “Гігієна вбивці” та ін.). Ці образи прекрасного мимоволі асоціюються з добром, а саме читач очікує, що їхня роль виявиться позитивною. На противагу їм уведено образи, що втілюють усі риси жахливого, починаючи з потворної зовнішності Епіфана у романі “Замах”, закінчуючи мерзотним нутром Претекстата Таха у творі “Гігієна вбивці”. Від них також досить логічною й очікуваною є поведінка, що відповідає таким характеристикам. І в цьому випадку в авторський задум не входить спростовування цього поєднання, навіть навпаки, – письменниця акцентує увагу на тому, що потворне ззовні не може бути чистим зсередини. Такі відштовхуючі образи, які співіснують з образами привабливого, слугують для безпосереднього виокремлення привабливих образів із загальної маси та кардинального наголосу на дивовижності їхньої краси. Таким відштовхуючим образом є Бланш у романі “Антихриста” (2003 р.), Епіфан, який навіть за сюжетом працює моделлю, що присутня на подіумі для підкреслення краси жінок у романі “Замах”, або ж Претекстат Тах у романі “Гігієна вбивці”, який є контрастним образом для себе самого та підкреслює ступінь своєї деградації.

Проте позиція щодо співвідносності краси та доброти під питанням. У романі “Ртуть” ця дивовижна краса є приводом для брехні та викрадення людини; у творі “Замах” вона веде від сліпого поклоніння до вбивства; Текстор у романі “Косметика мого ворога” вирішив зґвалтувати Ізабель, як тільки побачив її обличчя.

Краса, за А. Нотомб, має жорстоку природу. Описуючи Елену, персонаж твору “Любовний саботаж” (1993 р.), Амелі каже: “*Ses joues dessinaient un ovale céleste, mais rien qu'à voir la perfection de sa bouche, on comprenait combien elle était méchante*” (Овал її щічок був нехривняний, але вистачало лише одного погляду на її ідеально окреслений ротик, щоб зрозуміти, наскільки жорстокою вона була) [11, с. 49]. Фубукі Морі, яка є втіленням справжньої японської краси, принижуючи та намагаючись знищити Амелі, виявляється садистичною та завидующою особою.

Образ дитини в романах А. Нотомб найчастіше зображує як загадкового таємничого героя, а образ дорослої людини, на противагу дитині, подано як простішу для розуміння істоту, що не має глибокого та складного внутрішнього світу. Якщо дитина – це образ, змальований у нейтральному емоційному реєстрі, то доросла людина – карикатура або

неправдоподібне створіння. Якщо розглянути цю пару образів з погляду прозорості, саме дитина у творах А. Нотомб наділена найбільшою таємничістю. Так, наприклад, у романі “Гігієна вбівці” образ Леопольдіни залишається загадкою упродовж усього твору: вона не промовляє ані слова та помирає з появою перших ознак дороблення.

Дитинство, за А. Нотомб, – це найщасливіший період життя людини, що має усі переваги існування: “**J’ai toujours su que l’âge adulte ne comptait pas: dès la puberté l’existence n’est plus qu’un épilogue**” (Я завжди знала, що у дорослому віці життя втрачає сенс: починаючи з дозрівання, існування є нічим іншим, як епілогом усього життя) [11, с. 37].

Зростання – це регрес, кінцевим етапом якого є досягнення дорослого віку. Дитині належить мудрість, якою вона наділяється від природи, здоровий глузд, напружена та інтенсивна гама почуттів: “Etre enfant, c’est-à-dire être” (Бути дитиною, означає існувати насправді) [11, с. 43].

Дитині надана перевага егоцентричного, навіть соліпсичного світосприйняття, у якому вона бачить себе центром всесвіту: “L’Univer existe pour que j’existe” (Світ існує для мого існування) [11, с. 43].

Підсумовуючи, можна сказати, що у сучасну літературну добу залишаються актуальними, а іноді й набувають більшої злободенності класичні образи краси та добра, потворства та зла, божественного та диявольського. У творах А. Нотомб ці образи набувають дещо сучасних рис та відтінків, але ступінь їхньої інтенсивності, напруженості та емоційного навантаження набагато вищий за своїх історичних попередників.

Визначення характерних рис таких образів, створення типових орієнтирів та виокремлення їхньої ідейної значущості робимо завдяки авторському задуму в системі представлення образів читачеві. Саме у протиставленні, у цьому випадку, відбувається найповніше розкриття усіх вагомих характеристик, у взаємодії один з одним, такі образи сприяють найповнішому розумінню повною сюжетної картини твору.

Подальший науковий пошук може бути спрямований саме на систематизацію образів романів А. Нотомб, пошуку їхніх історичних прототипів для порівняльного аналізу, виокремлення головних типових характеристик та можливе подальше розширення системи класифікації літературних образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець. – К. : Либідь, 2008. – 487 с.
2. Потебня А. А. Полное собрание сочинений Т. 1 : Мысли и язык / А. А. Потебня. – Одесса, 1922. – 188 с.
3. Laureline Amanieux. “Des romans à double fond”, La Revue française, université du Natal, n 12, décembre 2001, P. 149–156. Repris dans La Revue générale, Bruxelles, novembre-décembre 2002.
4. Narjoux C. Etude sur “Stupeur et tremblement” / Cécile Narjoux // Paris : Ellipses Edition Marketing S.A., 2004. – 123 p.
5. Nothomb A. Antéchrista [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 2003. – 160 p.
6. Nothomb A. Attentat [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 1997. – 152 p.
7. Nothomb A. Hygiène de l’assassin [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 1992. – 199 p.
8. Nothomb A. Les Catilinaires [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 1995. – 150 p.

9. Nothomb A. Mercure [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 1998. – 188 p.
10. Le roman français aujourd'hui: transformations, perceptions, mythologies. – P. : Prétexte, 2004. – 123 p.
11. Nothomb A. Le sabotage amoureux [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 1993. – 123 p.
12. Nothomb A. Stupeur et tremblements [roman] / Amélie Nothomb. – P. : Albin Michel, 1999. – 186 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

INTERPRETATION OF CLASSICAL IMAGES IN THE CONTEMPORARY LITERATURE BASED ON AMÉLIE NOTHOMB'S NOVELS

Mariia Beliavska-Sliusarieva

*V.N. Karazin National University of Kharkiv,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022,
e-mail:genja46b@mail.ru*

This article is dedicated to the analysis of the system of artistic images in Amélie Nothomb's novels, to the search of characteristics of classic images analysis of evolutionary way up till now, study of possible modifications at the level of emotional and semantic charge, methods of transmission and representation of images and figures, logics of their co-operation. In the article the method of analysis of images is presented by the search of antithesis pairs.

Key words: Amélie Nothomb, classical image, antithesis pair.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КЛАССИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АМЕЛИ НОТОМБ

Мария Белявская-Слюсарева

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
площадь Свободы 4, г. Харьков, 61022,
e-mail:genja46b@mail.ru*

Проанализировано системы образов в произведениях франкоязычной писательницы Амели Нотомб определено характеристики классических образов, отслежено их эволюционный путь до современности, а также изучено возможные модификации на уровне эмоциональной и смысловой нагрузки, способов передачи и раскрытия образов, закономерностей их взаимодействия. В статье предложено метод анализа образов путем поиска антитезисных пар.

Ключевые слова: Амели Нотомб, классический образ, антитезисная пара образов.